קאלט בליטיג געטראגען דעם מאנגעל און נויט,
און געטהון האט איהר בליק א שמייכעל ביים טויט;
און שטיל האט דער רבי, דערמעלט, דער חכם
געזאגט אויף דער צנועה צווישען די שבחים:
אט דאס הייסט געוועזען א מוסר ביים לעבען
וואס ס'הייסט אמת האפפען און גלייבען!...

פ. זאמאשטשין

הויז - פריינד IV (1895)

טביה דער מילכיגער

א וואונדערליכע מעשה, ווי אזוי טביה, א יוד אין ארעמאן, א מטופל מיט קינדער, איז פלוצים בעגליקט געווארען דורך א משונה׳דיגען פאל, וואס איז כדאי מע זאל דאס בעשרייבען אין א ביכיל. דערצעהלט פון טביה׳ן אליין און איבערגעגעבען ווארט ביי ווארט

דורך

שלום עליכם.

(א ליעבען נאך מרדכי ספעקטאר שיינקט דאס ווערק – א מתנה – דער מחבר)

א בריוועל פון טביה'ן צום מחבר.

לכבוד צו מיין געליעבטען טהייערען פריינד, רב שלום עליכם, גאט זאל אייך געבען געזונד און פרנסה מיט אייער ווייב-און-קינדער, איהר זאלט האבען גרויס נחת, וואו איהר וועט זיך קעהרען און ווענדען. אמן סלה!

קטנתי! בעדארף איך אייך זאגען מיט'ן לשון וואס יעקב אבינו האט געזאגט אין דער סדרה „וישלח", בשעת ער האט זיך געלאזט געהן קעגען עשו'ן להבדיל... נאר טאמער איז דאס אפשר ניט אזוי גלייך, בעט איך אייך, פאני שלום עליכם, איהר זאלט אויף מיר קיין פאראיבעל נישט האבען, איך בין א פראסטער חי וקים, איהר ווייסט אודאי מעהר פון מיר, וואס איז דא וואס צו רעדען? אין א דארף, משטיינס געזאגט, מעוועד פערגראבט, ווער האט צייט אריינקוקען אין א ספר, צו אפלערנען א פרשה חומש מיט רש"י, צו וואס? א שטיקעל גליק, עס קומט דער זומער, פאהרען זיך צונויף די יעהופעצער נגידים קיין בויבערק אויף די דאטשעס, קאן מען זיך בעגעגענען אמאל מיט איין אידעלען מענשען, הארכען א גוט ווארט. איהר מעגט מיר גלויבען, אז איך דער־מאהן מיך אן יענע טאג, ווען איהר זענט געזעסען נעבען מיר אין וואלד, אויס־געהערט מיינע נארישע מעשיות, איז ביי מיר גלייך, ווי איך זאל פערדינען מי יודע וויפיל! איך ווייס ניט מיט וואס איך זאב ביי אייך אזוי נושא חן געוועזן, איהר זאלט זיך אפגעבען מיט אזא קליין מענשיל ווי איך, מיר שרייבען בריוולך גאר, און לא כל שכן ארויס שטעלען מיין נאמען אין א בוך, מאכען פון מיר א גאנצען שלש-סעודות. גלייך ווי איך וואהלט דא געוועזן מי יודע ווער, מעג איך דאך אודאי זאגען: קטנתי!..... אמת איך בין אייך טאקי א גוטער פריינד, לאז מיר גאט העלפען א הונדערט חלק וואס איך ווינש אייך! איהר האט דאכט זיך גוט געזעהען, ווי אזוי איך האב אייך געדינט נאך אין די גוטע יאהרען, בשעת איהר זענט נאך געזעסען אויף דער גרויסער דאטשע. — געדענקט איהר? — האב איך אייך געקויפט א בהמה פאר א פופציגער, איז זי געוועזן א מציאה פון א גנב פינף און פופציג. אי זי איז אויפן דריטען טאג געפגרט? בין איך ניט שולדיג: למאי די אנדערע בהמה, וואס איך האב אייך גענעבען, איז אויך געפגרט?.... איהר ווייסט אליין גאנץ גוט, ווי אזוי דאס האט מיך געקריינקט; איך בין דערמאלט ארומגעגאנגען אהן א קאפ! איך ווייס? דאכט זיך פונם שאנסטען און פונם בעסטען. גאט זאל מיר אזוי העלפען און אייך אויך אם ירצה השם אויפ'ן נייעם יאהר, עס זאל זיין, ווי זאגט איהר „חדש ימינו כקדם"... און מיר זאל גאט העלפען אין מיין פרנסה, איך זאל זיין געזונד מיט מיין פערדיל להבדיל, און מייגע בהמות זאלען זיך מעלקען אזוי פיל, אז איך זאל אייך קאנען דינען אויף ווייטער אויך מיט מיין קעז

און פוטער על צד היותר טוב, אייך און אלע יעהופעצער נגידים, גאט זאל זיי געבען הצלחה און פרנסה און אלדעס גוטס מיט גרויס נחת, און אייך פאר אייער ברכה, וואס איהר זענט זיך מטריח פון מיינעטוועגען און פאר דעם כבוד, וואס איהר טהוט מיר אן דורך אייער ביכיל, זאג איך אייך נאך א מאל: קטנתי! פאר וואס קומט מיר אזא שטריימיל אז א וועלט מיט מענשען זאלען פלוצים געוואהרע ווערען אז אויף יענער זייט בויבעריק, ניט ווייט פון אנאטעווקע, געפינט זיך א יוד וואס הייסט טביה דער מילכיגער. נאר מסתמא ווייסט איהר דאך, וואס איהר טהוט, קיין שכל בעדארף איך אייך נישט לערנען, און ווי אזוי צו שרייבען ווייסט איהר שוין אליין, און ווייטער מיטן איבעריגען דארטען פערלאז איך מיך שוין אויף אייער „אידעלען כאראקטער", אז איהר וועט דארטען טהון אין יעהופעץ פון מיינעטוועגען אלסדינג. עס זאל מיר פונם ביכיל עפיס ארויס א שטיקעל טובה צו מיין פרנסה: איך בעדארף טאקי כלעבען איצטערט נייטיג האבען: איך רעכען אם ירצה השם אין גיכען אנהויבען טראכטען מכח חתונה מאכען א טאכטער; און אז גאט וועט שיקען, ווי זאגט איהר, דאס לעבען, איז אפשר טאקי צוויי מיט א מאל... דערווייל זייט מיר געזונד און האט א גליקליכען תמיד, ווי עס ווינשט אייך פונם גאנצען הארצען פון מיר אייער בעסטער פריינד

טביה.

יא, עיקר שכחתי! אז דאס ביכיל וועט פארטיג ווערען און איהר וועט האלטען ביי שיקען מיר עפיס געלד, זאלט איהר מוחל זיין שיקען קיין אנאטעווקע אויפ'ן שוחט'ס נאמען; איך האב דארטען צוויי מאל אין ווינטער יאהרצייט: איין מאל אסין-צייט פאר „פאקראווע", און דאס אנדערע מאל ארום „נאוועגאר". — ביי־איך הייסט דאס דעמאלט א שטאדט-יוד, און ווייטער גלאט אזוי בריוולך קאנט איהר שיקען צו מיר גלייך קיין בויבעריק אויף מיין נאמען כזה הלשון:

Передать Господину Тевелю Молочанаго Еврей.

מקימי מעפר דל,
מאשפות ירים אביון.
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן,
פון'ם מיסט הויבט ער אויף דעם אביון....
(תהלים קי״ג. ז׳).

„......גערוען איז דאָס זומערלעבען אַרום שבועות־צייט, דאָס הייסט איך זאָל אייך ניט זאָגען קיין ליגען, אַ וואָך אָדער צוויי וואָכען פאַר שבועות, האַ? און אפשר אַ פּאָר וואָכען נאָך שבועות...."

אַזוי האָט טביה אָנגעהויבען צו דערצעהלען די געשיכטע, וואָס ער האָט מיר שוין לאַנג צוגעזאָגט איבערגעבען מיט אַלע פּיטשעווקעס, ניט פערפעהלען אפילו אַ האָר. דאָס פערד־און־וועגעלע האָט ער אַוועקגעשטעלט אין אַ זייט נעבען אַ בוים און אַליין האָט ער זיך צוגעזעצט נעבען מיר אויפ'ן גראָז אין אַ וואַרעמען שמעקענדיגען זומערטאָג, אין איינעם פון די זעלטענע, געצעהלטע טאָג אין בויבעריק, ווען די „דאַטשניקעס", וואָס קומען צופאָהרען אַהער פון יעהופּעץ אויף זומער „שעפּען פרישע לופט", קאָנען אַרויס שטעקען די נאָז אין דרויסען נישט מורא צוהאָבען האַפּען אַ מסוכּנעם קאַטאַרר, אַ מוראדיגען רעווּמאַטיזם, אַ גוואַרדייאַנסקי פּיבער, אָדער אַזוי אַ פערקיהלונג אויף טויט... אין אַזאַ טאָג זיצען שוין ניט די בויבעריקער „דאַטשניקעס" פערשלאָסען אין שטוב; ניין, זיי טראָגען אַרויס די גרינגע טישליך אין גאָרטען אָדער גאָר אין וואַלד, און דאָרט, אונטער דעם לויטערען שפּיגעל־בלויען הימעל, אויף דער גרינגער פרישע לופט — שפּיעלט מען אין „ווינט", אין „אָקאַ", אין „סטוקעלקע", אָדער גאָר אין „טערטיל־מערטיל", גלייך ווי ניט זי מיינט מען, ווי ניט פון זייערטוועגען האָט גאָט בעשאַפען דעם ליבען, דעם ליכטיגען, דעם וואַרעמען זומער, אַזוי אַז אפילו דער שיינער, דער הויכער בויבעריקער סאָסנע־וואַלד, וואָס שטעהט אַזוי יום־טוב'דיג, אין אַ גרינער קאַפּאָטע, בעהאָנגען מיט אַסך שמעקענדיגע נאָדלען, איז אויך ניט אומשטאַנד אַפּצורייסען פון די קאַרטען די יעהופּעצער לייט, וואָס זענען געוואוינט צו „שפּילען" טאָג ווי נאַכט זומער און ווינטער — דאָס גאַנצע לעבען.... אין אַזאַ טאָג קאָנט איהר בעגעגענען אין וואַלד אָדער אַ קראַנקען, וואָס היינגט אין אַ „הייַמאַק" (אַ וויגבעטיל), הוסט מיט די לעצטע כחות און וויל ניט שטאַרבען, אָדער קליינע קינדער, וואָס לאַרעמען און פילדערען אַזוי, אַז עס גליסט זיך נאָר לויפען אין דער וועלט אַריין, אָדער בחורים און מיידליך, יונגע סטודענטליך און דערוואַקסענע גימנאַזיסטקים, וואָס שפּאַצירען אַרום פּאַרליכוויז, גאַנץ היימיש, זינגען

לידליך, ווערען צעגאַנגען פאַר געלעכטער, שלאָגען זיך אַראָפּ פון'ם וועג און פערבלאָנזשען אָפּט מאָל ווייטליך אין וואַלד אַריין... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו טביהן און צו זיין ערצעהלונג.

„....על כל פנים הייסט דאָס, ס'איז געווען אַרום שבועות צייט, שוין אַ מעשה פאַוואָלינקע פון אַזוי גרויס ווי אַ יאָהר צעהן און אפשר נאָך מיט אַ ספּיטשיק. איך בין נאָך דעמאָלט געווען, ווי איהר זעהט מיך אָטאָ, גאָר נישט דער וואָס איצטער, טאַקי דער אייגענער טביה, נאָר פאָרט נישט דער, דהיינו וואָס? אַ קבצן בין איך געווען, ניט פאַר אייך געדאַכט, אין זיבען פּאַלעס, דאָס הייסט אַז מע וויל שמיסען דאָס אייגענע צוריק, בין איך נאָך היינט אויך ווייט פון אַ נגיד, נור פאָרט דאַנקען גאָט, ווי זאָגט איהר, אַ שטיקעל בעל־הבית, אַ פערד־און־וועגעלע איין אייגענס, קיין עין הרע אַ בהמה, וואָס מעלקט זיך, און די אַנדערע איף דער צייט, און אַ טעלעצע אַ היבשע, אַליין אויסגעקאָכעט, האָב מיר ניט צו פערזינדיגען מיין פּרנסה פיין בכבוד, מעפיהרט אַרויס אַלע טאָג דאָס ביסיל מילכיגס, קעז און פוטער, וואָס גאָט גיט, אייגענע האָרעוואַניע, איך זאָג ניט? דאַכט זיך איהר זעהט מעטהוט אַלדערסרינג, מעזעהט, אַז מע זאָל זיין צופרידען איטליכער בעזונדער ווי ווייט מעגליך, און מע בעגעגענט זיך מיט מענשען ברוך השם, אַלע גרעסטע לייט פון יעהופּעץ, מע רעדט אַ מאָל אום אַ וואָרט מיט אַ מענשען, פיהלט מען זיך, אַז מען איז אויך עפּעס אַ שטיקעל מענש אויף דער וועלט — דעמאָלט, מעגט איהר מיר גלויבען, איז צו מיר קיינער נישט גלייך, איך בין רייכער פון דעם רייכסטען גביר אין יעהופּעץ! — איהר קוקט מיך אָן, ווי אַ משוגענעם, אַ יאָ?..."

איך בעטראַכט טביהן און מיין, אַז ער איז גאָר נישט אַזוי משוגע, ווי איהם דאַכט זיך; מעגליך, אַז ס'איז איהם בעסער ווי דעם רייכסטען גביר אין יעהופּעץ... טביה איז אַ יוד אַ געזונדער, אַ ברייטביינדיגער, אַ שוואַרצער, אַ האָריגער, שווער צו וויסען וויפיל ער איז אַלט, טראָגט גרויסע שטיוויל, אַ פערשמאַלציוועטע נאַקידקע איף אַ וואַרעם לייביל אין דער גרעסטער היטץ, אַ משונה מאָדנע שניפּסיל אויפן האַלז, גאָט ווייסט פון וואַנען עס האָט זיך צו איהם גענומען, מיט אַ ווילד קאַשקעטיל אויפ'ן קאָפּ, וואָס זיצט ווי אויף קאָטאָוועס און האָט חשק אַראָפּ צו שפּרינגען, טביה איז תמיד אויפגעלייגט צו רעדען, האָט ליב אַ גלייך ווערטיל, אַ משל, אַ תורה, נישט קיין איבעריגער למדן, נאָר נישט קיין עם הארץ אין די קליינע אותיות.

מיט איינעם וואָרט טביה איז אַ יוד פון די דאָרפסיודען, וואָס עסען גוטע וואַרעניקעס מיט קעז, לעבען אָפּ נייַנציג יאָהר אויף דער וועלט און ווייסען ניט פון קיין ברילען, פון קיין אַריינגעשטעלטע צאָהן, פון קיין מערידען און פון קיין אַנדערע יודישע צרות און וועהטוגען... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו טביהן און צו זיין ערצעהלונג.

בקצור, וואס זשע האב איך אייך אנגעהויבען צו דערצעהלען? יא, בין איך הייסט דאס דערמאלט געווען, ניט היינט געדאכט, א ביטערער ארעמאן, געשוואלען ניט פאר קיין יודען געדאכט, מיט ווייב און קינדער, דריי מאל א טאג פון הונגער, געהארעוועט ווי איין אייזעל, געשלעפט קלאצער פונ'ם וואלד און געפיהרט צום וואגזאל א פולען וואגען פאר צוויי גילדען א טאג, אי דאס ניט אלע טאג. און דערמיט בעדארפט אויסהאלטען קיין עין-הרע א שטוב מיט פיקערס זאלען געזונד זיין מיט להבדיל א פערד, ווי זאגט איהר, א לעבעדיגער נפש, דארף קייען. נעביך גאט די נשמה שולדיג. נאר ער איז דאך א זן ומפרנס, פיהרט, ווי זאגט איהר, זיין וועלטיל קלוג, מיט שכל, זעהט ער ווי איך מוטשע מיך דא, ווער אויסגעריסען, מאכט ער צו מיר: "דו מיינסט דאך, טביה, אז ס'איז איין עק, דער הימעל איז אויף דיר געפאלען? ניין טביה, ביזט א גרויסער נארר! אט וועסט דו זעהען, ווי אזוי, אז גאט וויל נאר, פערקערעוועט ער דעם דישעל צוריק און מאכט דיך מיט א מאל גליקליך ווי די וועלט"! עס קומט אויס ווי מיר זאגען אינ'ם "ונתנה תוקף": מי ירום ומי ישפל, מי יעני ומי יעשר — נאר וואס דענן? ותשובה ותפלה וצדקה, זאגט ער, מאכען צורעכט דאס מזל — איהר פערשטעהט? א יוד בעדארף לעבען מיט אמונה און מיט בטחון, כי לעולם חסדו... עס קען אייך אוודאי זיין א חדוש, וואס איך ווארף אריין אפט מאל א לשון קודש ווארט, גלויבט מיר, איך בין נישט קיין אבי וועהר, ווי איהר קוקט מיך אן אטא, דארף זיך שוין נאר א דארפס יוד, משטיינס געזאגט מע קוקט נישט אן קיין בית-המדרש אחוץ ימים נוראים, פון דעסטוועגען קאנט איהר מיך טרעפען שבת ביי טאג זיצען און לערנען פרק, אדער אזוי אריינקוקען אין א ספר, שעמט זיך נישט!... נאר איך האב אייך אנגעהויבען צו דערצעהלען, וועל איך אייך באלד אויספיהרען, ווי אזוי גאט פיהרט מיט א מענשען; איהר וועט זעהען, אז "כל זמן שהנשמה בקרבי" טאר א יוד נישט פערליהרען קיין האפנונג, הערט א מעשה:

איך פאהר מיר אזוי זומער לעבען אין וואלד, שוין צוריק אהיים, אהן די קלאצער; דער קאפ איז גוט אין דער ערד; אויפ'ן הארצען — וויסט און פינסטער; דאס פערדיל נעביך, קום וואס עס פלאנטעט מיט די פיס, חאטש האק. האט ברעק דאס אין קרויט אריין! "קריך, זאג איך צו דעם, שונאי ציון, אין דער ערד אריין, גלייך מיט מיר! ווייס אויך וואס בעדייט א תענית אין א לאנגען זומער טאג!"... און דא דערמאהן איך מיך. איך וועל קומען אהיים שוין שפאט, נאכט אין שטוב איז פינסטער, חשך; די קינדערליך זאלען געזונד זיין וואלגערען זיך נאקעט און בארפיס אויף דער הוילער ערד, קוקען שוין ארויס נעביך אויפ'ן טאטע'ן דעם שלים-מזל, טאמער האט ער געבראכט א פריש ברייטיל און אפשר א בולקע! א היים, א גאנצע טאג אין מויל נישט געהאט; און דאס ווייב, געוויינטליך א יודענע, ווארטשעט: "קינדער בעדארף איך דיר האבען און נאך זיבען דערצו! חאטש נעם גאט זאל גיט שטראפען פאר די רעד און ווערג זיי אוים, אדער וואר

זיי אריין אין טייך אריין!" ווי מיינט איהר, עפעס גוט צו הארען אזעלכע דבורים? אפגעהארעוועט א גאנצע טאג, קיין גאנצער ביין נישט געבליבען, דאס הארץ קלעמט, מען איז דאך ניט מעהר ווי א מענש, ווי זאגט איהר, א "בשר ודגים", מען חאפט דאס שטיקעל הערינג, גליסט זיך א גלאזעל טיי; און צו טיי, זאגט איהר, דארף מען צוקער, און צוקער, זאגט איהר, איז ביי "בראצקען"... אהן ברויט, זאגט מיין ווייב, זאל לעבען, קאן מען זיך נאך בעגעהן; די קישקע וועט מוחל זיין; נאר אהן דעם גלאזיל טיי זאגט זי, בין איך אין דער פריה, זאגט זי, גאר א טויטע, ווארום דאס קינד, זאגט זי, א גאנצע נאכט ציהט פון מיר די קליי" — און אזוי ווי איהר קוקט מיך אן איז ברוך השם מיין ווייב קיין עין הרע אלע יאהר א זויגערין... פערשטעהט איהר שוין, ווי אזוי מיר איז אויפ'ן הארצען; און דא ווערד נאכט; די זון זעצט זיך; און א יוד איז מען דאך; מנחה איז מאקי, ווי זאגט איהר, ניט קיין ציג, זי וועט ניט אנטלויפען; נאר דאווענען דארף מען; מאהלט אייך דאס שיינע דאווענען, וואס קאן שוין זיין, אז מעשה שטן, פונקט בשעת שמונה עשרה צעלאזט זיך דאס פערדיל משוגענער ווייז און מען דארף נאכלויפען נאכען וואגען, איינהאלטען די לייצעס און זינגען "אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב"... און דא ווי אויף צו להכעים, גליסט זיך דווקא דאווענען געשמאק, מיט כונה, מיט האין, עס מאהלט זיך אויס, עס וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור איך לויף מיר אזוי נאכען וואגען און זאג די שמונה עשרה הויך, מיט א נגון, ווי להבדיל ביים עמוד: "מכלכל חיים בחסד" — זאג איך מיר — ער טהוט טהון שפייזען די לעבעדיגע מיט געגנוד — ומקים אמונתו לישני עפר — צו די וואס ליגען אין דער ערד, און באקען בייגיל... אוי, טראכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד זייען איילען! אלע יעהופעצער יודען זיצען אין בויבעריק אויף די דאטשעס, לעבען ווי גאט אין אדעס, באדען זיך אין שמאלץ און האניג; נאר איך, שלים-מזל, שלעפ מיך מיט מיין פערדיל דא איינער אליין אין וואלד. פאר וואס קומט דאס מיר? גוואלד, גאטעניו, האב רחמנות, "ראה נא בעניינו" — זאג איך — זעה, בעטראכט אונזער ארעמקייט, "וריבה ריבנו", נעם זיך אן די קרייווע פון די ארעמע לייט נעביך, ווארום ווער דען וועט זיך אויף זיי ארום-קוקען, ווען ניט דו? "ברוך עלינו" — טהו בענטשען אויף אונז דאס דאזיגע יאהר מיט אלע מיני תבואות צו גוטען, עס זאל זיין א גרויס געראטה, פון קארן און פון ווייץ און פון אלסדינג, וואס א מענש בעדארף האבען! חאטש צוריק שמיסענדיג, וואס קומט מיר ארויס, צי עס וועט יא זיין א געראטה צי ניין? אשטייגער וואס קומט ארויס להבדיל מיין פערדיל, למשל, צי האבער וועט זיין טהייער, צי וואלוועל, אז עס קוקט סאי וסאי קיין האבער נישט אן אין די אויגען?... נאר גאט טאר מען ניט פרעגען קיין קשיות, ובפרט א יוד בעדארף אננעמען אלסדינג פאר גוט און זאגען "גם זו לטובה", מסתמא הייסט גאט אזוי... "ולמלשינים אל תהי תקוה" — צו די וואס טהוען שלעכטס רעדען וועט ניט זיין קיין האפנונג, ווארום ער איז א שובר אויבים ומכניע זדים — ער קאן מאכען א תל

אין איין מינוט... מע בעדאַרף געהן מיט איהם מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: „אב הרחמן, דערבאַרעמיגער פאָטער! שמע קולנו — הער צו, גאָטעניו! חוס ורחם עלינו“ — האָב רחמנות, דערבאַרעם זיך, וואָרום דו ביזט אַ גאָט, וואָס האָסט ליב, אַז מען בעט ביי דיר, טאָ האָב רחמנות, טאַטעניו, אויף מיין ווייב און קינדערליך, זיי זענען נעביך הונגעריק!...“

אַזוי זאָג איך מיר, זינג און דאַווען געשמאַק און טרעהרען גיסען זיך פון די אויגען, ווי ערב יום כפור. פלוצים... טפררר! מיין פערדיל האָט זיך אַנידער געשטעלט!

איך הויב אויף די אויגען און טהו אַ קוק — צוויי נפשות קומען מיר אַקעגען. דער ערשטער געדאַנק, מיינער איז געווען: גזלנים!... נאָכדעם האָב איך מיך אַביסיל בערעכענט: פע'טביה, דו ביזט אַ שוטה! סטייטש דו פאָהרסט אין וואַלד שוין אַזוי פיעל יאָהרען ביי טאָג און ביי נאַכט און עס האָט זיך דיר נאָך קיין מאָל ניט געטראָפען זאָלסט בעגעגנען אַ גזלן, צו אַ וואָלף, צו אַזוי איין אומגליק, וואָס איז דיר פלוצים היינט איינגעפאַלען גזלנים? וויאָ! מאַך איך צום פערדיל. איך נעם זיך אָן מיט האַרץ און גיב דעם אַפּאַר שמיצליך פון אונטען, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען.

— רב יוד! מאַכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט אַ קול פון אַ נקבה — שטעלט זיך אָפּ אויף אַ רגעלע, מיר וועלען אייך עפּיס זאָגען.

אַ ניט גוטער, קלעהר איך מיר און טאַקי באַלד זאָג איך צו זיך אַליין: „בהמה בצורת פערד! האָסט פערגעסען אַז רבי יהודה חסיד האָט פערטריבען אַלע שדים און רוחות, וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט? איך הויב מיך אָן איינצוקוקען אין די צוויי נפשות — טאַקי פאַרט נקבות: איינע, איין עלטערע, שוין אין די יאָהרען, מיט אַ זיידען טיכיל אויפ'ן קאָפּ, און די אַנדערע — אַ יונגערע מיט אַ פּאַריק.

— אַ גוטען אָבענד! — מאַך איך שטאַרק, אויף אַ קול, און שפּיי אויס צו עלינו — וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען גוטס?

— אפשר ווייסט איהר זאָגען זיי — וואו איז דאָ ערגיץ דער וועג קיין בויבעריק?

— דעם וועג קיין בויבעריק? מאַך איך און צעלאַך מיך כלומרשט — עס האָט ביי מיר אַזאַ פּנים זאָג איך, פונקט ווי איהר זאָלט ביי מיר אַשטייגער פרעגען, צי ווייס איך ווי אַזוי איך הייס?

— וואָס זשע איז דאָ דער געלעכטער? — מאַכען זיי — מיר זענען נישט קיין היגע, מיר זענען געקומען אַהער פון יעהופּעץ קיין בויבעריק אויף אַ דאַטשע. זענען מיר הייסט דאָס אַרויס געגאַנגען אויף אַ מינוט אין וואַלד שפּאַצירען; מיר דרעהען זיך שוין דאָ אַרום פּאָוואָלינקע פון גאַנץ פריה אָן און קאָנען זיך בשום אופן ניט אַרויסשלאָגען אויפ'ן וועג. דערווייל, זאָגען זיי, האָבען מיר דערהערט עמיצער זינגט אין וואַלד, האָבען מיר אפילו געמיינט אַז ס'איז גזלנים און האָבען זיך בעהאַלטען אונטער אַ בוים; נאָר אַז איהר זענט צוגעפאָהרען געהינטער, האָבען מיר שוין דער־

זעהען, אַז איהר זענט אַ יוד, האָבען מיר אייך אָפּגעשטעלט אַ פרעג טהון, אפשר ווייסט איהר דעם וועג קיין בויבעריק?

— אויב אַזוי — מאַך איך — קאָן איך אייך זאָגען אַ קוראַט און שווערען ביי באָרד און פּאות, אַז דאָס איז דער אמת'ער וועג קיין בויבעריק. קיין אַנדער וועג איז ניטאָ.

— טאַקי? וואָס רעדט איהר? אָבער ס'איז נאָך עפּיס ווייט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק — זאָג איך — אַ ווערסט זעקס אָדער זיבען, נישט מעהר.

— זעקס אָדער זיבען?! האָבען ביידע ווייבער מיט אַמאָל אויסגעשריגען, געבראָכען די הענד און שיער ניט צעוויינט זיך פאַר שרעק — סטייטש, זיבען ווערסט! ערשטענס איז שוין באַלד נאַכט, און צווייטענס זענען מיר שוין געבליבען אָהן פּיס: אַ ווערטעלע אַזאַ טאָג אַרומגעבלאָנזעט אין וואַלד, חוץ אַ גלאָזעל קאַווע נאָך אין מויל ניט געהאַט. אפשר וואָלט געווען אַ סברא, איהר זאָלט אונז נעמען אויפ'ן וואָגען?

— וואָס הייסט — זאָג איך — איך זאָל אייך נעמען אויפ'ן וואָגען. ס'איז אַ משל, זאָג איך, קענען צוויי ברידער אַמאָל זאָג איך, זענען געווען צוויי ברידער; איינער איז געווען אַ קלוגער און דער אַנדערער, זאָג איך, האָט אויך געהונקען אויף אַ פוס... איך פאָהר, זאָג איך, פון בויבעריק, און איהר, זאָג איך, דאַרפט קיין בויבעריק!

— נו, איז וואָס? — מאַכען זיי — איהר ווייסט ניט וואָס מע טהוט? מען פאַרקערעוועט דאָס וואָגעלע און מע פאָהרט צוריק. זייט זיבער. מיר מיינען נישט חלילה אומזיסט. מיר וועלען אם ירצה השם, אַז מיר וועלען קומען בשלום אַהיים, שיין בעפרידיגען, אַזוי ווי אונז שטייט אָן.

„שיין בעפרידיגען, אַזוי ווי זיי שטעהט אָן“? עפּעס רעדען זיי מיר, טראַכט איך מיר, פערשטעלט, נישט ווי געוויינטליך. ווער ווייסט, וואָס דאָס איז פאַר ווייבער? אפשר איז דאָס גאַר ניט קיין ווייבער?... עס איז מיר אַרויפגעקומען אויפ'ן זינען: מתים... מכשפות... לצים... פאַרשלעפּטע קריינק... איך האָב שוין געוואָלט אַ געשריי טהון „שמע ישראל“, אַרויפכאַפּען זיך אויפ'ן וואָגען און אַנטלויפען ווי די אויגען וועלען מיך טראָגען — נאָר עס האָט זיך ביי מיר נישט ווילענדיג אַרויס געכאַפּט פונ'ם מויל: „קריכט אין וואָגען!“... מיינע האָבען זיך ניט געלאָזט לאַנג בעטען און זענען אַריין אין וואָגען אַריין. איך — מאַרש נאָך זיי אויף דער קעלני, פערקערעוועט דעם דישעל, שמיים דאָס פערדיל: איינס, צוויי, דריי, פּאַשאָל! ווער? וואָס? וועמען? איין אייזערנע וואַנט! פונם אָרט וויל דאָס ניט ריהרען, האָטש נעם און צעשנייד דאָס אי'ף צווייען! „נו, — טראַכט איך מיר — איך פערשטעה שוין, וואָס דאָס איז פאַר ווייבער“... און איך האָב מיך אָנגעהויבען צו דערמאַהנען יענע שיינע מעשיות, ווי אַזוי איינער האָט געפונען אויפ'ן שליאַך אַ זאַקיל האָבער, האָט זיך איינגעריסען דאָס געזונד, קוים אַרויפגעלייגט דאָס זאַקיל האָבער אויפ'ן וואָגען. ער פאָהרט אָפּ צוויי טריט, ער טהוט אַ קוק — פונם זאַקיל האָבער איז געוואָרען אַ האָהן, פון דעם האָהן — אַ ציג, פון דער ציג אַ פּיפּערנאָטער; ער וויל דאָס אָנריהרען מיט דער האַנד, שטעלט

דָאס אִיהם אַרויס אַ צוּנג אויף אַ וָועךְסְט, טְהוּט אַפַּאטְשׁ מִיט דִי פְּלִינֶעל, שְׁרַייט אויס „קוּקאַרִיקוּ" אוּנ וָוערְד פֶערְשְׁוואוּנְדֶען... „אַ שֵׁיינֶע מַעֲשֶׂה נָאר אַ קוּרְצֶע" – טְרַאכְט אִיךְ מִיר אוּנ קְרִיךְ אַרָאפּ דֶערוַויילֶע פוּנ׳ם וָואגֶען.

– פַאר וָואס פָאהְרְט אִיהר שׁוין נִיט? מַאכֶען צוּ מִיר דִי וַוייבֶּער.

– פַאר וָואס אִיךְ פָאהר שׁוין נִיט? – זָאג אִיךְ – אִיהר זֶעהט דָאךְ פַאר וָואס! דָאס פֶערְדִיל, זָאג אִיךְ, וַויל נִיט גֶעהְן.

– גִיט דֶעם אַ שְׁמִיץ מִיט דֶער בַּייטְשׁ! מַאכֶען זֵיי.

– אַ שְׁמִיץ מִיט דֶער בַּייטְשׁ? מַיין פֶערְדִיל זָאג אִיךְ, שְׁרֶעקְט זִיךְ נִיט אִיבֶּער פַאר קֵיין בַּייטְשׁ; ס׳אִיז שׁוין גֶעוואוּהנְט גֶעוָוארֶען צוּ אַזֶעלְכֶע זַאכֶען – זָאג אִיךְ צוּ זֵיי בְּלוֹמֶרְשְׁט מִיט אַ וָוערְטִיל אוּנ עֶס קְלַאפְּט מִיר אַ צָאהְן אויף אַ צָאהְן.

– גִיט דֶעם מִיטְן שְׁטֶעקֶען! מַאכֶען זֵיי – עֶטְלִיכֶע מָאל אִיבֶּער דִי פִּיס, עֶס זָאל פִּיהלֶען. אָט אַזוֹי, אָט אַזוֹי, גוּט, גוּט!

בְּקִצּוּר אִיךְ הָאבּ אויסגֶעלָאזְט מַיין גַאנְץ בִּיטֶער הַארְץ צוּם פֶערְדִיל; אִיךְ הָאבּ דֶעם גוּט אַיינְגֶעטְהַיילְט, אַזוֹי לַאנְג, אַזוֹי בְּרֵייט, בִּיז עֶס הָאט פָארְט קוֹים מִיט צָרוֹת גֶערִירְט פוּנ׳ם אָרְט, אוּנ מִיר זֶענֶען בְּשָׁלוֹם אַוֶועק אִין אוּנְזֶער וֶועג אַרַיין, פָאהְרֶענְדִיג אַזוֹי אִין וַואלְד, טְרַאכְט אִיךְ מִיךְ: אוֹי, טֶבְיֶה, בִּיזְט דוּ אַ פֶערְד! בִּיזְט גֶעוֶוען אַ קַבְּצָן אוּנ וֶועסְט בְּלַייבֶּען אַ קַבְּצָן. סַטַייטְשׁ, דוּ הָאסְט אַזַא בֶּעגֶעגֶענִישׁ, וָואס טְרֶעפְט אֵיין מָאל אִין הוּנְדֶערְט יָאהְר, וִוי אַזוֹי בֶּערִינְגְסְט דוּ זִיךְ נִישְׁט פְרִיהֶער, אַז דוּ זָאלְסְט וִויסֶען מַה יָקָר? אוּנ פַאר וָואס זָאלְסְט דוּ טַאקִי נִיט אָפְּלֶעקֶען אַ בֵּיינְדִיל, אַז עֶס הָאט זִיךְ שׁוין יָא אַזוֹי גֶעמַאכְט? שְׁטֶעל אָפּ דָאס פֶערְדִיל, דוּ נַארר אֵיינֶער, זָאג זֵיי בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַנַּאקְעטֶע: הָאבּ אִיךְ בַּיי אַייךְ צְוַויי קַארְבֶּען אִיז גוּט, וֶוען נִיט בֶּעטֶען מִיר אַייךְ מְחִילָה אַרָאפּ פוּנ׳ם וָואגֶען!... יָא – קְלֶעהר אִיךְ מִיר צוּרִיק – צְוַויי קֶערְבְּלִיךְ אִיז טַאקִי אַ הִיבְּשֶׁע מַטְבֵּעַ, אַ גַאנְצֶער קַאפִּיטַאל. וֶוען זְשֶׁע אִיז דָאס גֶערֶעדְט גֶעוָוארֶען? וֶוען אִיךְ וַוייס, מִיט וֶועמֶען אִיךְ הָאבּ צוּ טְהוּן. גֶעה זֵיי אַ נָבִיא, טְרֶעף, וָואס דָאס אִיז פַאר וַוייבֶּער! אִיךְ וִויל גָאר נִיט מַאכֶען מִיט זֵיי קֵיין אִיבֶּערִיגֶע שְׁמוּסֶען; אִיךְ בִּין גֶעהְרֶען, אַז זֵיי טְשֶׁעפֶּען מִיךְ נִיט... אִיךְ חַאפּ אַלֶע מָאל אַ קוּק אויף מַיינֶע וַוייבֶּער, אִיךְ זֶעה: דַאכְט זִיךְ וַוייבֶּער, וִוי גֶעוֶוייְנְטְלִיךְ, אֵיינֶע מִיט אַ זַיידֶען טִיכִיל, דִי אַנְדֶערֶע מִיט אַ פַארִיק. זֵיי זִיצֶען אוּנ קוּקֶען אֵיינָם אויפְ׳ם אַנְדֶערֶע אוּנ שׁוּשְׁקֶען זִיךְ.

– נָאךְ עֶפִּיס וַוייט? – פְרֶעגִין זֵיי מִיךְ אַלֶע מִינוּט אוּנ טָארְקֶען מִיךְ פוּן אוּנְטֶען – וִויפִּיל וֶוערְסְט הָאבֶּען מִיר נָאךְ?

– אָט בַּאלְד! – עֶנְטְפֶער אִיךְ זֵיי – מִיר הָאבֶּען דָא בַּאלְד, זָאג אִיךְ, אַ בַּארְג אַרָאפּ; נָאךְ דֶעם וֶועלִין מִיר הָאבֶּען, זָאג אִיךְ, אַ בַּארְג אַרוֹיף. נָאכְדֶעם הָאבֶּען מִיר ווִידֶער אַ מָאל אַ בַּארְג אַרָאפּ, אוּנ נָאכְדֶעם ווִידֶער אַמָאל אַ בַּארְג אַרוֹיף; אוּנ עֶרְשְׁט נָאכְדֶעם, זָאג אִיךְ, וֶועלֶען מִיר הָאבֶּען אַ גְרוֹיסֶען בַּארְג אַרָאפּ; אוּנ פוּן דָארְטֶען, זָאג אִיךְ, גֶעהט שׁוין גְלַייךְ דֶער וֶועג בִּיז בּוֹיבֶּערִיק..

בְּקִצּוּר, מִיר זֶענֶען גֶעקוּמֶען קֵיין בּוֹיבֶּערִיק.

אַז מִיר זֶענֶען גֶעקוּמֶען קֵיין בּוֹיבֶּערִיק, רוּף אִיךְ מִיךְ אָפּ צוּ מַיינֶע פַארְ־שַׁיינְדְלִיךְ: „וואוּ וֶועט אִיהר זִיךְ הַייסֶען אַשְׁטֵייגֶער אָפּוואַרְפֶען?"

– פִיהְרְט אוּנְז צוּ – זָאגֶען זֵיי – גְלַייךְ אַהִינְצוּ אָ. אויף דֶער גְרוֹיסֶער דַאטְשֶׁע, זֶעהט אִיהר?

– אַהִין? – מַאךְ אִיךְ – וִוי קוּמְט אִיהר אַהִין? דָארְט זִיצְט דָאךְ גָאר דֶער גְּבִיר פוּן יֶעהוּפֶּעץ?

– וָואס גֶעהְט אַייךְ אָן? – זָאגֶען זֵיי – ס׳אִיז דִיר אַיין אַקְצִיֶע מִיט אַ יוּדִין! מִסְתָּמָא אַז מֶען זָאגְט אַייךְ אִיז אַהִין... לָאז זַיין הַיינְטִיגְס יָאהְר אַזוֹי – קְלֶעהר אִיךְ מִיר – אַז אַייךְ אִיז לִיבּ אִיז מִיר נִיחָא, זָאג אִיךְ, אוּנ פָאהְר אַרַיין בְּרֵייט, מִיט אַ יְרִיזוּן, גְלַייךְ מִיטְן דִישֶׁעל אִין גַאנִיק אַרַיין. מֶען הָאט אוּנְז נָאר דֶערְזֶעהֶען, אַזוֹי אִיז גֶעוָוארֶען אַ לַיארֶעם, אַ גֶעפִּילְדֶער, אֵיין אַנְגֶעלוֹיף. מֶען הָאט זִיךְ אַ לָאז גֶעטָאן צוּ אוּנְז, – אַרָאפְּגֶעחַאפְּט פוּנ׳ם וָואגֶען מַיינֶע פַארְשַׁוינְדְלִיךְ, אוּנ ס׳אִיז גֶעוָוארֶען אַ קוּשֶׁערַיי מִיט אַ גֶערֶעדֶערַיי: „אוֹי דִי מַאמֶע! דִי בַּאבֶּע! דִי מוּמֶע!... גְוַואלְד, וואוּ זֶענְט אִיהר גֶעוֶוען?... אַזַא טָאג!... אָהְן קֶעפּ גֶעהֶען מִיר דָאךְ אַרוּמֶעט אַלֶע!... מִיר הָאבֶּען צֶעשִׁיקְט פָּאטְשְׁט אויף אַלֶע וֶועגֶען אוּנ דֶערְפֶער אַרוּם אוּנ אַרוּם בּוֹיבֶּערִיק!... גֶעמֵיינְט וֶועלְף הָאבֶּען אַייךְ צֶערִיסֶען, גַזְלָנִים בֶּעפַאלֶען!..."

בְּקִצּוּר ס׳אִיז גֶעוָוארֶען אויף דֶער דַאטְשֶׁע שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה, גַאנְץ בּוֹיבֶּערִיק הָאט זִיךְ גֶעוִוינְט. מֶען אִיז זִיךְ צֶענוֹיפְגֶעקוּמֶען פוּן אַלֶע דַאטְשֶׁעס פְרַיינְד אוּנ גוּטֶע פְרַיינְד: „מַזָּל טוֹב אַייךְ! מַזָּל טוֹב!... מִיט מַזָּל זָאלְט אִיהר לֶעבֶּען!"... אַייעֶר שָׁאדֶען הָאט זִיךְ אָפְּגֶעזִיכְט?... וואוּ? וֶוען? וִוי אַזוֹי?... דַאנְקֶען גָאט... עֶפִּיס אַ יוּד... גֶעבְּלָאנְזֶעט, פֶערְבְּלָאנְזֶעט גֶעוָוארֶען... וָואסֶער אַ יוּד?... וואוּ הָאט עֶר זֵיי דֶערְטַאפְּט?... הֶעט וַוייט אִין וַואלְד... קוֹים אֵיינְגֶעבֶּעטֶען זִיךְ... אַלֵיין אָהְן אַ שׁוֹמֵר... אַ מַעֲשֶׂה אַ מַעֲשֶׂה!... דַארְפְט בֶּענְטְשֶׁען גוֹמֵל!..."

בְּקִצּוּר מֶען הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ טְרָאגֶען סַאמָאוָוארֶען מִיט בֶּעקֶענְס טֵיי אוּנ צוּקֶער מִיט אַיינְגֶעמַאכְטְס מִיט פַיינְקוּבֶּענְס גוּטֶע, מִיט פוּטֶערְבּוּלְקֶעלֶעךְ פְרִישִׁינְקֶע, אוּנ נָאכְדֶעם עֶסֶענְס אַלֶערְלֵיי, דִי טְהַייעֶרְסְטֶע מַאֲכָלִים, יַיכְלִיךְ פֶעטֶע, מִיט גֶעבְּרָאטֶענְס מִיט גֶענְזֶענְס אַסַךְ מִיט דִי בֶּעסְטֶע וַויינֶען. אִיךְ בִּין גֶעשְׁטַאנֶען פוּן דֶערְוַוייטֶענְס אוּנ הָאבּ דָאס נָאר אָנְגֶעקוּקְט, וִוי אַזוֹי קֵיין עַיִן הָרָע מֶע עֶסְט דָאס אוּנ מֶע טְרִינְקְט דָאס בַּיי דִי יֶעהוּפֶּעצֶער נְגִידִים, קֵיין בֵּיזְ אוֹיג זָאל זֵיי נִיט שַׁאטֶען. „רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! הָאבּ אִיךְ מִיר גֶעטְרַאכְט בַּיי זִיךְ אִין הַארְצֶען – מִיר דַאכְט זִיךְ, אַז וָואס דָא פַאלְט אַרָאפּ אויף דֶער עֶרְד, וָואהלְט מִיר גֶענוּג גֶעוֶוען מִיט מַיין וַוייבּ־אוּנ־קִינְדֶער אויף אַ גַאנְצֶער וָואךְ בִּיז שַׁבָּת... גְוַואלְד גָאטֶענְיוּ, הַארְצִיגֶער גֶעטְרֵייעֶר! וואוּ אִיז דַיין חֶסֶד מִיט דַיין גֶענוּד וָואס דוּ טְהוּסְט טְהוּן מִיט אַלֶע דַיינֶע בֶּעשֶׁעפֶּענִישֶׁען, עֶפִּיס בִּיזְט דוּ דָאךְ, וִוי זָאגְט עֶר, אַזָן וּמְפַרְנֵס, וָואס דוּ שְׁפַּייזְט אִיטְלִיכֶען בֶּעזוּנְדֶער;

פון׳ם גרעסטען „וויזילטהיר" ביז׳ן קלענסטען ווערעמל — פאַר וואָס זשע גיסט דו איינעם לאַקעטקעס און דעם אַנדערען מכות מיט בכורות? פאַר וואָס קומט איינעם גאָר דעם אַנדערען גאָר ניט? און צוריק אָבער בעטראַכט איך מיך: „עט, ביזט אַ גרויסער נאַרר, טביה, כלעבען; וואָס איז שייך, דו ווילסט איהם זאָגען אַ דעה, ווי אַזוי ער זאָל פיהרען דאָס וועלטיל זיינס? מסתמא, אַז ער הייסט אַזוי, בעדאַרף אַזוי צו זיין. אַ יוד בעדאַרף זיין אַ בעל בטחון, ער בעדאַרף גלויבען, אַז ס׳איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט..."

— שאַ! וואו איז ערגיץ דער יוד? — הער איך עמיצער זאָגט — מע האָט זיך גאָר פאַרגעסען אויפ׳ן יודען! ער איז שוין אַוועק געפאָהרען דער שלים-מזל...

— חס וחלילה! רוף איך מיך אָן פון דער ווייטען — וואָס הייסט איך וועל אַוועק פאָהרען גלאַט אַט אַזוי אַ?...

— אַ? איהר זענט נאָך דאָ — מאַכט מען צו מיר — וואָסזשע שטעהט איהר דאָרטען אין דער פינסטער? אַנו, קומט אַהער לאָמיר אייך חאַטש אָנקוקען, וואָס פאַר אַ פנים איהר האָט. אפשר וועט איהר נעמען אַביסיל בראָנפען?

— אַביסיל בראָנפען? — זאָג איך — אָך! ווער, זאָג איך, זאָגט זיך דאָס אָפּ פון אַ ביסיל בראָנפען? ובפרט, זאָג איך, נאָך אַזאַ תענית, ווי איך האָב היינט געהאַט!... לחיים! — זאָג איך און האַק אַריין איין כוסה — לאָז גאָט געבען, זאָג איך, איהר זאָלט תמיד זיין רייך און האָבען גרויס נחת; יודען, זאָג איך, זאָלען זיין יודען, זאָג איך, און האַק אַריין די אַנדערע כוסה — גאָט זאָל זיי נאָר געבען כח, זיי זאָלען קאָנען אַריבערטראָגען די צרות, זאָג איך... און איך האָב מיך דאָס אַביסיל צערעדט, ווי איהר קאָנט זיך מעלדען, אַז מען מאַכט „שהכל נהיה בדברו" אויפ׳ן ניכטערען האַרצען און מען חזרט איבער צוויי מאָל אויך... דער גאַנצער עולם האָט זיך אַרומגעשטעלט אַרום מיר. דער „גביר" אַליין האָט מיך אויסגעפרעגט איטליכעס ברעקיל: ווער איך בין, און ווי אַזוי מען רופט מיך, און וואו איך וואוין, און צי בין איך „אַבאַווייבטער", און צי האָב איך קינדער און וויפיל קינדער? הכלל מיר האָבען זיך בעקאַנט גאָר נאָהענט; איך האָב זיי אַביסיל בעקאַנט געמאַכט מיט מיין פרנסה און מיט אַלערדינג אַרום און אַרום, געזאָגט דערביי עטליכע משלים, אַפאַר תורה ווערטליך, ניט אַראָפּ געפאַלען חלילה ביי זיך אַפילו אויף אַ האָר.

— לאָז מען געבען דעם יודען עפּיס עסען! — האָט זיך אָנגערופען דער „גביר" און ס׳איז באַלד בעשאַפען געוואָרען אויפ׳ן טיש פון מיינעטוועגען פון כל מאמינים שהוא: פיש, און פלייש, און געבראָטענס, און פערטלען עוף, און פופּקעס מיט לעבערליך אָהן אַ שיעור. — געהט וואַשט זיך, מאַכען זיי צו מיר.

— ניין, זאָג איך, דאָס נישט! אַביסיל בראָנפען, זאָג איך, מהיכי תיתי, נאָר אַוועק זעצען זיך דאָ, זאָג איך, פלוצים מאַכען אַ סעודה, בשעת דאָס ווייב, זאָג איך, און די קינדערליך דאָרטען אין דערהיים פאַסטען געביך... אויב איהר וועט-

זאָג איך, קיין פאַראיבעל ניט האָבען... בקיצור, מען האָט זיך אַפּנים געשטויסען וואָס איך מיין און מען האָט מיר גענומען פּאַקען אין וואָגען אַריין, איטליכער וואָס ער האָט געקאָנט: דער אַ בולקע, דער פלייש, דער געבראָטענס, דער אַ פערטיל עוף, דער טיי און צוקער, דער אַ סלאָי איינגעמאַכטס, דער אַ טעפּעל שמאַלץ, אַ ביטעלקע שנאַפּס — אין איין מינוט איז דאָס וועגעלע געוואָרען פול ווי אַיין איי. איך בין נאָר געשטאַנען און געטראַכט: רבונו של עולם! פון וואַנען האָט זיך דאָס פלוצים געעפענט אַזאַ קוואַל? וואָס פאַר אַ יום טוב וועט דאָס זיין ביי מיר אין דערהיים, אַז מען וועט דאָס דערזעהען!

— דאָס וועט איהר ברייננען אַהיים פאַר אייערע ווייב און קינדער — מאַכען זיי — און אַצינד זאָגט, וויפיל וועט איהר זיך הייסען בעצאָהלען פאַר אייער טרחה, וואָס איהר האָט זיך מטריח געוועזען, און וואָס איהר האָט מציל געוועזען צוויי נפשות פון אַ סכנה...

— ס׳איז אַ משל, זאָג איך, וואָס איז שייך, זאָג איך, איך זאָל מיר הייסען בעצאָהלען? וויפיל אייער גוטער ווילען וועט זיין, זאָג איך, אַזוי וועט איהר מיר בעצאָהלען, און גאָט, זאָג איך, לאָז אייך ממלא זיין בכפל כפלים, זאָג איך, און איהר זאָלט האָבען גרויס נחת...

— ניין, זאָגען זיי, רב טביה, מיר ווילען האָרכען פון אייך אַייער השגה, וויפיל קאָנט איהר מיך הייסען בעצאָהלען? האָט קיין מורא ניט, איהר מעגט אייך זאָגען די גרעסטע מטבע, מען וועט אייך דערפאַר חלילה ניט קעפּען.

וואָס טהוט מען דאָ? — טראַכט איך מיר — ס׳איז שלעכט: זאָל איך זאָגען אַ קערבעל, איז איין עבירה טאָמער קאָן איך נעמען צוויי. זאָל איך זאָגען צוויי — האָב איך מורא, זיי וועלען מיך אָנקוקען, ווי אַ משוגעגעם; פאַר וואָס קומט דאָ צוויי קאַרבען?...

— אַ דרייערל!!! — האָט זיך אַרויסגעכאַפּט ביי מיר פון׳ם מויל און איך האָב מיך אַזש איבער געשראָקען פאַר זיך אַליין. ווי איך האָב דאָס נאָר אַרויסגערעדט, איז צווישען עולם געוואָרען אַזאַ געלעכטער, אַז איך האָב מיך שיער אין דער ערד באַגראָבען.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, איך האָב מיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט; גלויבט מיר, זאָג איך, איך האָב דאָס נאָר אַליין אַזוי פיל נישט געמיינט!

עס איז געוואָרען נאָך אַ גרעסערער געלעכטער; מען האָט זיך פשוט געהאַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג.

— לאָז שוין זיין גענוג צו לאַכען! — רופט זיך אָן דער „גביר", נעמט אַרויס פון בוזעם-קעשעני אַ גרויסען טייסטער, און שלעפּט אַרויס פינ׳ם טייסטער — וויפיל מיינט איהר? — אַ גאַנץ צעהנערל, אַ רויטס אַזוי ווי פייער, און מאַכט אַזוי: אַט דאָס געב איך, און איהר, קינדער, גיט אייך פון אייער קעשעני וויפיל איהר ווילט אייך.

און עס האט אנגעהויבען צו פליהען אויפ'ן טיש פינפערליך און דרייערליך און קערבליך, אזוי ווי האלץ. האנד און פיס האבען מיר געציטערט; איך האב געמיינט אט פאל איך חלשות.

— נו. וואס שטעהט איהר? — מאכט צו מיר דער „גביר" — נעמט צענויף די עטליכע קערבליך פונ'ם טיש און פאהרט אייך אהיים צו אייערע ווייב-און-קינדער.

— גאט זאל אייך געבען, זאג איך, איהר זאלט פארמאגען צעהן מאל, הונדערט מאל אזוי פיל, איהר זאלט האבען אלדעם גוטס, זאג איך, מיט גרויס נחת, זאג איך, און זשעברע מיר צענויף מיט ביידע האנד דאס גאנצע געלד פונ'ם טיש — ווער געצעהלט? וואס געצעהלט? — און גלייך אין קעשעני אריין! איך בלייב שטעהן א ווילע און הויב מיך אן צוא בעקלעהרען: הא? אפשר איז דאס גאר אין גאנצען א חלום? עס טרעפט דען ניט אפט מאל אמענשען חלומט זיך למשל, אז ער עסט פרישע קרעפליך מיט קעז, די גוטע בלינצים, צי צרות קניידליך מיט ווערטוטען, און פארטרינקט מיט הייסע קאווע מיט פוטער-געבעקס, און חאפט זיך אויף — עס לאזט זיך אויס א טייך!... גאר ניין. איך טהו מיך אקנייפ — ס'איז נישט קיין חלום; איך זעה גאנץ גוט, אז איך בין אין בויבעריק... א פוללער וואגען מיט עסעניווארג:.. א פוללע קעשעני מיט געלד... ניין, ס'איז ניט קיין חלום!

— זייט געזונד. זאג איך. און האט, זאג איך, א גוטען תמיד. איהר זאלט, זאג איך, האבען גרויס נחת, וואו איהר וועט זיך קעהרען און ווענדען, און לאז מיך געהן. איך קום ארויס אין הויף צום וואגען, איך טהו זיך א חאפ צום פערדיל — אוי וועה, שלאק, א צרה, איין אומגליק — ניטא קיין פערדיל —

נו טביה — דו ביזט אין דער ערד! — טראכט איך מיר — אצינד פערשטעה איך שוין וואהין איך בין פערפאהרען און צו וואס פאר א חברה איך האב מיך דא אריינגעחאפט!... און איך דערמאהן מיך זעהר א שיינע מעשה, וואס איך האב אמאל געלייענט, ווי אזוי „חברה" האבען אמאל דערטאפט אויך אין וואלד איין עהרליכען יורען. איהם פערנארט צו זיך אין פאלאץ אריין, געגעבען עסען און טרינקען, און נאכדעם זענען זיי פלוצים אלע מיט אמאל פערשווינדען געווארען, איהם איבער געלאזט איינעם אליין מיט א נקבה, און פון דער נקבה האט זיך גאר אויסגעלאזט א ווילדע חיה רעה, וואס האט איהם געוואלט אויפפרעסען לעבעדיגערהייד; דער חסיד איז אבער אויך ניט געוועזן קיין פראמאך, האט ער אויסגעשפיגען דריי מאל און געזאגט דעם פסוק: מכשפה לא תחיה! תחיה מכשפה לא! לא מכשפה תחיה! — איז פון דער ווילדער חיה רעה געווארען א קאץ און פון דער קאץ — א בארענבוים... אוי, טביה, זעה נאר — טראכט איך מיר — צי מע פיהרט דיך ניט אין באר אריין?...

— וואס באברעט איהר זיך אזוי לאנג און וואס וואָרטשעט איהר דארטען? — פרעגט מען מיך.

— וואס איך באברע מיך? — ענטפער איך — אז אך און וועה איז מיר, זאג איך, איך האב, זאג איך, א שאדען: דאס פערדיל מיינס...

— אייער פערדיל — מאכען זיי צו מיר — איז אין שטאל. גייט זיך מטריח אין שטאל אריין.

איך קום אריין אין שטאל; איך טהו א קוק: יא. ווי איך בין א יוד, מיין בחור שטעהט צווישען די נגידישע פערד שטארק פערטיפט אינ'ם קייען, רייבט דעם האבער געשמאק, אויף וואס די וועלט שטעהט. קום, זאג איך צו איהם, חכם מיינער, שוין צייט אהיים, זאג איך, עס איז דיר טאקי, זאג איך, אוודאי זעהר גוט אט דא און היימיש, נאר מיט אמאל צוחאפען זיך זאג איך, טאר מען אויך ניט: איין איבעריגער ביסען, זאג איך, קאן אמאל שאדטען... בקצור איך האב איהם געבעטען מחילה, קוים איינגעבעטען, איינגעשפאנט איהם און האב מיך געלאזט אהיים לעבעדיג, פרייהליך, נאר בגלופין, געזונגען א גאנץ וועג פרייהליכע נגונים, ווי איינער וואס האט איינגענומען די מלחמה און פאהרט צוריק אהיים מיט פוללע קעשענים. אויך מיין פערדיל איז געווארען נאר נישט דאס פערדיל, וואס פריהער; א נייע פעל איז אויף דעם אויסגעוואקסען; עס האט שוין גאר נישט געווארט אויף קיין בייטש, געלאפען פייל אויסען בויגען דעם גאנצען וועג ווי א מזמור, און איך בין געקומען אהיים שוין שפעטליך אין דער נאכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט א שמחה, א פרייד.

— א גוט יום טוב! מאך איך צו מיין ווייב — מזל טוב דיר.

— א וויסטער מזל טוב אויף דיר, א פינסטערער! — מאכט זי — וואס ביזט דו אזוי יום-טוב-דיג? דו פאהרסט פון א חתונה צי פון א ברית?

— עס איז א חתונה, זאג איך, מיט א ברית! ווארט אויס, מיין ווייב, אט וועל איך דיר באלד ווייזען, זאג איך, איין אוצר, וואס גאט האט אונז געשיקט. נאר קודם כל, זאג איך, וועק אויף די קינדער צום סדר, זאג איך, לאזען זיי געניסען פון די יעהופעצער מאכלים...

צי דו ביזט שכור? צי דו מאכסט זיך משוגע? צי דו ביזט טאקי פונ'ם זינען! עפיס רעדסט דו גאר ווי א צעדולטער! — זאגט צו מיר מיין ווייב, און הויבט אן צושעלטען זיך, לייגען די תוכחה, ווי געוויינטליך א יודענע, אבי זי קאן נאר אויסלאזען צום מאנן איהר ביטער הארץ.

— א יודענע בלייבט א יודענע — זאג איך צו מיין ווייב. — אז גאט האט בעשאפען חוה'ן, זאג איך, האט ער זיך א פנים זעהר געאילט: ער האט, זאג איך, מורא געהאט, אז אדם הראשון זאל זיך ניט אויפחאפען, זאג איך, פונ'ם שלאף, און איך... ווארט אויס נאך איין מינוט, זאג איך, וועסט דו שוין נאכדעם א ווער געוואהרע פריהער, וואס דער מאנן האט דיר געבראכט צופיהרען, זאג איך, און גיה מיר ארוים צו מיין וואגען, און ברירה האבען שעלטען זיך, זאג איך, און גיה מיר ארויס צו מיין וואגען, און טראג אריין פון דארט אלע גוטע זאכען, וואס מע האט מיר דארטען איינגעפאקט,

און שטעל דאס אלסדינג אויס אויפ'ן טיש. מיינע חברה לייט האבען דערזעהען בולקעס, דערשמעקט פלייש, פופקעס מיט לעבערליך, זענען זיי בעפאלען דעם טיש ווי די הינגעריגע וועלף גענביך, וואס האבען שוין פון א יאהר אין מויל נישט געהאט. עס איז געוואָרען צווישען זיי א חאפעריי מיט א געשלעג. די האנד האבען געציטערט, די צאהן האבען געארבייט — מע האט נעגעסען אויף אללע באקען. טרעהרען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען, בעטראכטענדיג מיינע קליינע הונגעריגע וועלפעלעך...

— נו, זאג שוין — מאכט צו מיר דאס ווייב — ביי וועמען איז דאס געוועזען אין ארעם מאהלצייט, צי אחתונה, צי אזוי א סעודה?

— האב צייט, זאג איך, מיין ווייב, דו צעבלאז פריהער, זאג איך, דעם סאמאוואר, און נאכדעם, זאג איך, וועלען מיר זיך אנידער זעצען ווי בעלי בתים, זאג איך, ארום טיש, טרינקען, זאג איך, א גלעזעל טיי, ווי עס געהער צו זיין, זאג איך; א מענש, זאג איך, לעבט איין מאל אויף דער וועלט, זאג איך, נישט קיין צוויי מאל!...

בקיצור, מיר האבען זיך געזעצט טרינקען טיי, גיה איך און חאפ ארויס פון בוזעם דעם גאנצען פאק אססיגנאציעס און רוף זיך אן צו מיין ווייב.

— זעהסט דו, זאג איך, מיין ווייב, אט א דאס א? אנו, זאג איך, זיי א בריה און טרעף, וויפיל האבען מיר דא?

איך טהו א קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענש, טוידט ווי די ליים, ציטערט מיט די הענד און פים און קאן קיין ווארט נישט אויסרעדען.

— וואס איז דיר, מיין ווייב? זאג איך; וואס האסט דו זיך, זאג איך, אזוי דערשראקען? גאטט איז מיט דיר!

— גיכער, טביה, זאג מיר, זאגט זי, וואו האסט דו דאס גענומען?... וואס האסט דו געטאן?...

— האסט אפשר מורא, זאג איך, טאמער האב איך דאס געגנבעט? אנגעפאלען, זאג איך, אין וואלד אויף א מענשען, זאג איך, געקוילעט איהם און בענומען, זאג איך, פון קאפ ביז פים? עך, זאג איך, א יודינע בלייבט פארט א יודינע. ביזט טביה'ס ווייב, זאג איך, שוין אזוי פיל יאהר, און קאנסט, זאג איך, גלויבען אויף טביה'ן, זאג איך, טביה זאל קאנען, זאג איך, זיין א גנב אדער א גזלן? פע, זאג איך, שעמען מעגסט דו זיך!

ערשט נאכדעם, אז איך האב איהר דערצעהלט די גאנצע מעשה פון אנהויב ביז סוף, ווי אזוי גאט האט דא מיט מיר געפיהרט, און נאכדעם, אז מיר האבען ביידע אמאל דריי איבערגעצעהלט און איבערגערעכענט דאס גאנצע געלד (דארט איז פונקט זיבען און דרייסיג קארבען!), האט זיך מיין ווייב אנגערופען, אז מע זעהט ארויס בעשיינפערליך, אז טאקי נאר גאט האט עפים אזוי געפיהרט, און זי האט זיך אויש צעווייגט פאר גרוים פרייד.

— וואס רעכענסט דו צו טהון — מאכט זי צו מיר נאכדעם — מיט אזוי פיל געלד קיין עין הרע.

— אדרבה, זאג איך, זאג דו, וואס רעכענסט דו, קאנען מיר מאכען, זאג איך, קיין עין הרע מיט אזא קאפיטאל? זאג איך — און מיר האבען זיך אוועק געזעצט ביידע קלעהרען אהין אהער, דאס, יענץ, געבראכען זיך דעם קאפ ביז טאג, אויסגערעכענט וואו ערגיץ אנגעשעפט אויף דער וועלט, מיר האבען יענע נאכט איבער געהאנדעלט מיט וואס איהר ווילט; מיר האבען זיך צוגעקויפט נאך א פאר פערדליך מיט א וועגעלע א געפלאכטענס, מיר האבען געעפענט א גרויסער באקאלייני קלייט אין בויבעריק, מיר האבען געקויפט א שטיקעל וואלד, מיר האבען געעפענט א יאטקע, מיר האבען אויסגעדונגען די אנאטעוועקער טאקסע, גענומען דעם „פראיעקט”, אוועק געגעבען דאס געלד אויף פראצענט...

— משוגע מיינע שונאים? — רופט זיך אן מיין ווייב — דו ווילסט צעשטערכען די עטליכע גילדען, בלייבען אהן א גראשען?

— וואס דען, זאג איך, האנדלען מיט ברויט און נאכדעם בלייבען אין אנזעצער חלילה איז שענער? קארג, זאג איך, ווערד די וועלט בדיל הדל? גיה, זאג איך, הארך, וואס אין אדעס טהוט זיך!

— וואס טויג מיר, זאגט זי, אדעס? איך וועל וויטער פון בויבעריק נים פאהרען, זאלסט מיך גילטען!

בקצור, עס איז ביי אונז געבליבען דער פלאן מיר זאלען קויפען א בהמה, וואס עפים א בהמה? אזוי ווי בויבעריק איז איין ארטיל, וואס עס קומען זיך צענויף אהין אויף זומער אלע יעהופעצער נגידים אויף די דאטשעס, און אזוי ווי די יעהופעצער נגידים זענען אלע איידעלע מענשען, וואס זענען געוואהנט מע זאל זיי אלסדינג ברייגנען גרייט גלייך אין שטוב אריין: פון האלץ און פון פלייש און פון אייער, היהנער, ציבעלעס, פעפער און פון אלדעם גוטס, פאר וואס זאל זיך נים געפינען איינער אזעלכער, וואס זאל זיך אינטער נעמען ברייגען זיי אלע טאג אין שטוב אריין קעז און פוטער פרישע און סמעטענע? ווערליג די יעהופעצער לייט האלטען, ווי זאגט איהר, פון דער אכילה, און דאס קערבעל איז ביי זיי א ממזר, קאן מען דאך לייזען געלד און ווי זאגט איהר, פערדינען דערביי טאקי גראב, דער עיקר איז די סחורה זאל זיין סחורה, און אזא סחורה ווי ביי מיר דארפט איהר זוכען אפילו אין יעהופעץ, איך זאל האבען די ברכות וויפיל מאל גרויסע לייט, קריסטען, בעטען זיך ביי מיר, איך זאל זיי פיהרען אהיים קעז און פוטער „מיר האבען געהערט, זאגען זיי, טעוועל, אז ביי דיר קאן מען קריגען א פריש שטיקעל סחורה און חאטש דו ביזט א יוד, נאר פון דעסטוועגען ביזט דו, זאגט מען, איין ארענטליכער מאן”... גאט זאל מיר אזוי העלפען, מיר האט נאך קיינער נישט געזאגט אויף מיין סחורה קיין חסרון, זינט איך האנדעל מיט מילכיגס, וואָרום מיר אז מע זאגט א חסרון, איז ערגער ווי אין טאטען אריין געשאלטען; ביי מיר איז

יך לײזען אונ ניט לײזען, װי איהר קוקט מיך אן, אלץ אײנס, אבי די סחורה איז געפעלען; דאס הײסט גלײכער איז יא לײזען אײדער ניט לײזען; װער זאגט זיך דאס אפ פון פדיון?... אונ אט אזוי װי איהר זעהט פיהר איך מיר מײן געשעפט פון דעמאלט אן; דאנקען גאט, קײן געלד קלײבט מען ניט, נאר גאר נישט, װי זאגט איהר, דאס שטיקעל ברויט שלעפט זיך. אי װאס? טאמער איז ניטא פון װאנען צו לעבען? נו, װאס זשע מײנט איהר — מוטשעט מען זיך טאקי איבער, װי עס איז, ביז עס קומט דער זומער, אונ די יעהופּעצער לײט פאהרען זיך צענויף אהערצו אויף די דאטשעס — בין איך מיר װידער דער אײגענער טביה דער מילכיגער װאס פאר איאהרג זוממער, מיט גאטס הילף א בעל הבית, װי איהר קוקט מיך אן, פון צװײ בהמות קײן עין הרע, דאס הײסט אײגענטליך װאלט איך איצטער בעדארפט האבען מײן אײגענס דרײ בהמות, עס זאל זיך ניט געװען טרעפען בײ מיר דער גרויסער אומגליק מיט די קרעפליך... איך האב אײך נאך ניט דערצעהלט די מעשה מיט די קרעפליך? או־װא, װעהר א שײנע מעשה! חלעבען, ס׳איז כדאי איהר זאלט זי אויסהערען, נאר לאז שוין זײן אויף אײן אנדערס מאל, װי האלט בײ אײך דער זײגער? שוין צײט פאהרען, זײט מיר געזונד, האט א גוטען תמיד, אונ אדאנק אײך װאס איהר האט מיך אויסגעהערט ביז׳ן סוף, ס׳איז בײ מיר גלויבט מיר טהײערער פון אנדערהאלבען קערבליך פדיון, װאס איך האב אפשר אנגעזאהרען אין דער צײט, איך װינש אײך, גאט זאל אײך העלפען, עס זאל אײך תמיד זײן גוט אויף׳ן הארצען אונ איהר זאלט זיך תמיד קאנען אפגעבען מיט טביה!!... א גוטען!

*
*

טביה האט זיך אויפגעהויבען פון דער ערד, אויסגעגלײכט די בײנער זיך אפגעזעגנט מיט מיר נאך אמאל דרײ, צוגעװינשעװעט מיר אלדעס גוטס מיט גרויס נחת װאו איך װעל זיך קעהרען אונ װענדען צוגעגאנגען צום פערדיל אונ פערבונדען מיט דעם א שטיקעל שמיס, דאס פערדיל, װאס איז געשטאנען די גאנצע צײט אײנגעשפאנט אין װאגען אונ געשטשיפעט גראז, האט אויפגעהויבען דעם קאפ, אויפגעשטעלט די אויהרען, געקוקט מיט אויגען, װי א בר דעת... אין א מינוט ארום איז שוין טביה געזעסען אויפ׳ן װאגען, װי א פילאזאף צװישען אלע טעפליך אונ קריגליך, דאס װאגעלע האט געסקריפעט אונ געקרעכצעט, דאס פערדיל האט צעלאזט די אויהרען, געהויבען פיס, זיך געטאכט גלײך װי געטאנצען...

שלום עליכם

בשעת מעשה אונד דערנאך.

(א בילד).

– ר׳ גרונם איז קראנק, ר׳ גרונם איז א גרויסער חולה...

– ר׳ גרונם איז שלאף, ר׳ גרונם איז א מסוכן, שלעכט מיט ר׳ גרונמ׳ען...

– װאס מאכט ר׳ גרונם?

– ניט פרעהליך...

– װאס זאגען דאקטוירים?

– היגע דאקטוירים! פרעג זײ בחרם די קאנאװאלעס: זײ פטרין דאך מענשען!

– װאס שוין געקומען דער פראפעסאר פון אויסלאנד?

– איהר האט זיך אויסגעשלאפען פרעגען! ער פאהרט שוין הײנט אב.

– נו, װאס האט ער געזאגט?

– ער האט געהײסען ארויס גיסען אין פאמאניצע אלע רפואות פון אונזערע מאכער, ער האט זיך געװארפען צו די דאקטוירים שלאגען זײ.

– גאר! כזב ושקר; אדרבה, ער האט טאקע געזאגט: „אז דער דאקטאר עפּפעלבוים איז דא בײא אײך, צו װאסזשע האט איהר באדארפט שיקען נאך מיר“.

– שוטה! דו גלײכסט אפנים דעם פראפעסאר צו אונזער שטיקעל עפּפעלבוים? דו װײסט, חאטש װער איז דער פראפעסאר? ער איז דאך דעם פרײסישען קיסר׳ס לײב־דאקטאר.

– נײן, דעם פרינצ׳ס.

– איך האב געהערט, אז ער איז מאנטיפיארע׳ס דאקטאר אונ ער איז א יוד.

– װיל מען עפּעס װיסען, זאל מען פרעגען בײא דיר; בײא דיר איז דאך אלע פאסטען, אלע שטאפעטען.

– װאס זאגט איהר אויף איהם? איהר קאנט איהם דעם חכם? אז אך אונד אז װעה! נא דיר גאר חאצקעל! חאצקעל איז שוין אויך א לײט, דו האסט שוין פארלאטעט דײנע הויזן, צו נאך ניט?!

די גאָלדענע קייט 56 (1966)

פֿונעם שלום־עליכם־אַרכיוו

דער אָנהייב פֿון טביה דער מילכיקער

זומער 1895 האָט שלום־עליכם געמאַכט זײַן ערשטע באַקאַנטשאַפֿט מיט איינעם אַ דאַרפֿישן ייִדן מיטן נאָמען „טבֿיה דער מילכיקער", וואָס פֿלעגט אים ברענגען פֿון זײַן דאָרף קיין באָיאַרקע („בויבעריק"), אַ זומער־דאַטשע לעם קיִעוו, מילכיקס פֿאַר זײַן הויזגעזינד. דער דאָרפֿישער ייִד איז שלום־עליכמען אַזוי געפֿעלן געוואָרן, אַז ער האָט אים גענומען ווי אַ פּראָטאָטיפּ פֿאַר אַ לאַנגער סעריע דערציילונגען, וואָס ער האָט געשריבן אין פֿאַרלויף פֿון נײַנצן יאָר (פֿון 1895 ביז 1914).

די ערשטע דערציילונג (וואָס אינעם בוך הייסט זי „דאָס גרויסע געווינס") האָט ער געלאָזט דרוקן אין מרדכי ספעקטאָרס יאָרבוך הויז־פֿרײַנד (פֿערטער באַנד, 1895). דאָ ווערן געבראַכט שלום־עליכמס בריוו צו מ. ספעקטאָרן אַרום דעם דאָזיקן ענין, וואָס באַווײַזן די וויכטיקע באַדײַטונג, וואָס ער האָט געגעבן זײַן נײַעם באַשעפֿעניש „טבֿיה דער מילכיקער" שוין בײַ זײַן אָנהייב. די בריוו זענען געגעבן פֿון י. ד. בערקאָוויטש, אַרויסגענומען פֿונעם שלום־עליכם־אַרכיוו.

בריוו פֿון שלום־עליכם צו מרדכי ספעקטאָר

1

קיִעוו, דעם 21סטן סעפּטעמבער, 1894

צום גדליה, תּרנ"ה

צו הער מ. ספעקטאָר אין וואַרשע

קאָלעגע! לשנה טובֿה תּכּתבֿ ותּחתם!

אַזוי ווי עס האָט אַרײַנגעטראָטן דאָס שפּאָגל־נײַע יאָר, תּרנ"ה, באַדאַרף מען אײַך, ערשטנס, בענטשן מיט אַ גליקלעך־גוט־פֿריילעך יאָר, ווי דער מנהג איז, און, צווייטנס, מוז איך מיך מתוודה זײַן קעגן אײַך — איך האָב געזינדיקט! חטאתי עויתי ופשעתי לפֿניך! הערט אַ מעשׂה: בשעת איך האָב דערהאַלטן אײַער צווייטן בריוו, האָב איך געווינט אין באָיאַרקע אויף אַ דאַטשע, און אײַער ערשטן בריוו האָט מען אָפּגענומען אין שטאָט אָן מיר; איך האָב אים שוין באַקומען נאָכדעם און האָב אַרויסגעזען, אַז איך האָב אײַך אומזיסט באַשולדיקט, חושד געווען אַ רעכטפֿאַרטיקן און אויסגעטראַכט אַ בלבול, רחמנא ליצלן, אויף אַ גאַנצן און אויף אַן ערלעכן! לאָז מיר גאָט מוחל זײַן — איך בין אין דעם אויך ניט שולדיק — און איר וועט מיר געוויס מוחל זײַן, מיר זענען דאָך ניט מער ווי מענטשן און ייִדן, עס גייט ערבֿ יום־כּפּור — טאָר מען זיך ניט בלאָזן און מע דאַרף זיך פֿאַרגעבן, מוחל זײַן איינס דאָס אַנדערע אַלע זינד. — — —

פֿאַר וואָס זשע האָב איך אײַך ניט געענטפֿערט? ווײַל איך האָב אײַער פּלאַן (וועגן די „בלעטלעך")[1] ניט אָנגענומען, און אײַער בקשה וועגן אַ דערציילונג אײַך געבן אין פֿערטן „הויז־פֿרײַנד" דערווײַל נאָך ניט געקאָנט אויספֿילן. צוזאָגן אײַך און

[1] ספעקטאָר האָט געהאַט געשריבן שלום־עליכמען, אַז ער קלײַבט זיך אַרויסצוגעבן מיט י. ל. פּרצן „יום־טובֿ־בלעטלעך".

ניט מקיים זײַן — איז אַ גרויסע עוולה; על־כּן וויל איך אײַך בעסער אָפּזאָגן און אײַך פֿאָרט געבן אַ דערציילונג, אויב ס'איז פֿאַראַן אָרט און צײַט. אָרט — אַ בויגן; צײַט — אַ חודש. — דער סיפּור וועט הייסן „טבֿיה דער מילכיקער", באַשאַפֿן אין באַיאַרקע, דאָס הייסט, די מעשׂה האָב איך געהערט פֿון טבֿיהן אַליין, בשעת ער איז געשטאַנען מיט זײַן פֿערד און וועגעלע נעבן מײַן דאַטשע און האָט אונדז געוועגן קעז און פּוטער. די מעשׂה איז אינטערעסאַנט, נאָר טבֿיה אַליין איז טויזנט מאָל אינטערעסאַנטער! איך געב־איבער דעם סיפּור־המעשׂה מיט זײַנע ווערטער און פֿאַרשפּאָר אים שוין צו מאָלן, דען ער מאָלט זיך אַליין. איך זאָג אײַך אַ בויגן — לערך; מעגלעך מער, און מעגלעך ווינציקער. — מײַן האָנאָראַר וועט זײַן אַ פּאָר הונדערט עקזעמפּלאַרן סעפּאַראַט אויף וועלין־פּאַפּיר, שיין בראָשירט, באַשניטן, עלעגאַנט געוויקלט. — חוץ לזה באַדאַרפֿט איר מיר די צוויי הונדערט עקזעמפּלאַרן צושיקן איידער דער „הויז־פֿרײַנד" וועט אַרויס. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז די צוויי הונדערט עקז' דאַרף איך ניט אויף מסחר, על־כּן וועט דאָס אײַך ניט שטערן צום „הויז־פֿרײַנד". — זענט איר אײַנפֿערשטאַנדן אויף די תּנאים, ענטפֿערט מיר באַלד, זעץ איך מיך תּיכּף ומיד און שרײַב אָן דעם ספּור. יעדנפֿאַלס, בעט איך תּשובֿה אויף מײַן בריוו מיט אַ מחילה גמורה פֿון אײַך, אַז איר זענט מיר מוחל און מוחל, אַזוי, אַז „אויב מײַנע זינד זענען ווי רויטע פֿאַדעמזײַד, זאָלן זיי ווי שניי ווײַס ווערן"... איך ווינטשעווע אײַך נאָך אַ מאָל אַ גוט יאָר מיט אַ גוזמא ברכות פֿונעם טיפֿן האַרצן!

אײַער שטענדיקער פֿרײַנד **שלום־עליכם**

פּ.ס. — מײַן ברודער[1] און מײַן שוועגערין פֿון באַרדיטשעוו לאָזן אײַך גריסן גאָר פֿרײַנדלעך. איך בין ניט לאַנג געווען בײַ זיי צו־גאַסט.

2

קיִעוו, 26סטן סעפּטעמבער 1894

ליבער קאָלעגע!

אײַער גליק, וואָס דער בריוו אײַערער האָט מיך דערטאַפּט פּונקט דעמאָלט, ווען דער וואַרעמעס איז נאָך ניט פֿאַרטיק, מײַן ווײַב און קינדער זענען נאָך ניטאָ, איך בין טויט־הונגעריק און צו קײַן אַרבעט קאָן איך זיך ניט נעמען, וואָרעם פֿאַרן עסן גייט קיין טאַנץ ניט, — האָב איך מיך גענומען צו דער פּען אײַך געבן תּשובֿה אויף אײַער בריוול. — נרצה — איר זענט באַוויליקט. דאָס הייסט, ניט שפּעטער ווי אַ חודש צײַט, היינו דעם 20סטן אָקטאָבער, אם ירצה־השם, באַקומט איר פֿון מיר דאָס צוגעזאָגטע ווערק מיטן נאָמען „טבֿיה דער מילכיקער — די געשיכטע פֿון זײַן פּלוצעם אויפֿקומען, דערציילט פֿון טבֿיהן אַליין און איבערגעגעבן וואָרט בײַ וואָרט פֿון שלום־עליכם". — די 200 עקזעמפּלאַרן, וואָס איך פֿאָדער פֿון אײַך, באַדאַרף איך ניט אויף צו פֿאַרקויפֿן — האָב איך אײַך שוין געזאָגט פֿריִער; נאָר אום צו באַרויִקן אײַך, באַדאַרפֿט איר צושיקן לעת־עתּה נאָר 50 עקזעמפּלאַרן, און די איבעריקע ק"ן — שפּעטער. אַלזאָ, ברודער, זעט נעמט אַרויס דאָס גוטע קוויטל אויף דעם יאָר תּרנ"ה, ווי עס ווינטשט אײַך

שלום־עליכם

פּ.ס. — פֿאַר וואָס זאָלט איר מיר דעם לוח ניט שיקן? אײַערס איז דאָך מיר אינטערעסאַנט צו לעזן אַלצדינג!

---

[1] **זאב (וועוויק) ראַבינאָוויטש.**

קטנתי

אַ בריוול פון טביה דעם מילכיקן צום מחבר

געשריבן אין יאָר 1895

לכבוד צו מײַן געליבטן טײַערן פֿרײַנד ר׳ שלום עליכם, גאָט זאָל אײַך געבן געזונט און פּרנסה מיט אײַער װײַב און קינדער, איר זאָלט האָבן גרויס נחת װוּ איר װעט זיך קערן און װענדן, אָמן סלה!

קטנתּי[1]! — באַדאַרף איך אײַך זאָגן מיטן לשון, װאָס יעקבֿ אָבֿינו האָט געזאָגט אין דער סדרה וישלח בשעת ער האָט זיך געלאָזט גיין קעגן עשׂו, להבֿדיל... נאָר טאָמער איז דאָס אפֿשר ניט אַזוי גלײַך, בעט איך אײַך, פּאַני שלום עליכם, איר זאָלט אויף מיר קיין פֿאַר־איבל נישט האָבן. איך בין אַ פּראָסטער חי־וקים. איר װײסט אַװדאי מער פֿון מיר — װאָס איז דאָ װאָס צו ריידן? אין אַ דאָרף, מישטײנס געזאָגט, מע װערט פֿאַרגרעבט. װער האָט צײַט אַרײַנצוקוקן אין אַ ספֿר, צי אָפּלערנען אַ פּרשה חומש מיט רשי, צי װאָס? אַ שטיקל גליק, עס קומט דער זומער, פֿאָרן זיך צונויף די יעהופּעצער נגידים קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, קאָן מען זיך באַגעגענען אַ מאָל מיט אַן אײדעלן מענטשן, הערכן אַ גוט װאָרט. איר מעגט מיר גלייבן, אַז איך דערמאָן מיך אין יענע טעג, װען איר זײַט געזעסן נעבן מיר אין װאַלד, אויסגעהערט מײַנע נאַרישע מעשׂיות, איז בײַ מיר גלײַך, װי איך זאָל פֿאַרדינען מי יודע װיפֿל! איך װײס ניט מיט

[1] /בראשית ל״ב, יא/ קטנתי מכל החסדים... אשר עשית את עבדך/ כבין צו קליין, האָב נישט די װערט, זיך נישט פֿאַרדינט.

װאָס איך האָב בײַ אײַך אַזוי נושׂא חן געװען, איר זאָלט זיך אָפּגעבן מיט אַזאַ קליין מענטשל װי איך, מיר שרײַבן בריװלעך גאָר. און לא כל שכן אַרויסשטעלן מײַן נאָמען אין אַ בוך, מאַכן פֿון מיר אַ גאַנצן שלש־סעודות[2], גלײַך װי איך װאָלט דאָ געװען מי יודע װער — מעג איך דאָך אַװדאי זאָגן: קטנתּי!... אמת, איך בין אײַך טאָקע אַ גוטער פֿרײַנד, לאָז מיר גאָט העלפֿן אַ הונדערט חלק, װאָס איך װינטש אײַך! איר האָט, דאַכט זיך, גוט געזען, װי אַזוי איך האָב אײַך געדינט נאָך אין די גוטע יאָרן. בשעת איר זײַט נאָך געזעסן אויף דער גרויסער דאַטשע — געדענקט איר? — האָב איך אײַך געקויפֿט אַ בהמה פֿאַר אַ פֿופֿציקער, איז זי געװען אַ מציאה פֿון אַ גנבֿ פֿינף און פֿופֿציק. אײַ, זי איז אויפֿן דריטן טאָג געפּגרט?... איר װײסט אַליין גאַנץ גוט, װי אַזוי דאָס האָט מיך געקרענקט; איך בין דעמאָלט אַרומגעגאַנגען אַן אַ קאָפּ! איך װײס? דאַכט זיך, פֿונעם שענסטן און פֿונעם בעסטן, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפֿן און אײַך אויך, אם־ירצה־השם, אויפֿן נײַעם יאָר, עס זאָל זײַן, װי זאָגט איר, חדש ימינו כּקדם... און מיר זאָל גאָט העלפֿן אין מײַן פּרנסה, איך זאָל זײַן געזונט מיט מײַן פֿערדל, להבֿדיל, און מײַנע בהמות זאָלן זיך מעלקן אַזוי פֿיל, אַז איך זאָל אײַך קאָנען דינען אויף װײַטער אויך מיט מײַן קעז און פּו־טער על צד היותר טובֿ. אײַך און אַלע יעהופּעצער נגידים, גאָט זאָל זיי געבן הצלחה און פּרנסה און אַל דאָס גוטס מיט גרויס נחת. און אײַך, פֿאַר אײַער טירחה, װאָס איר זײַט זיך מטריח פֿון מײַנעט װעגן, און פֿאַר דעם כּבֿוד, װאָס איר טוט מיר אָן דורך אײַער ביכל, זאָג איך אײַך נאָך אַ מאָל: קטנתּי! פֿאַר װאָס קומט מיר אַזאַ שטרײַמל, אַז אַ װעלט מיט מענטשן זאָלן פּלוצעם געװאָר װערן, אַז אויף יענער זײַט בויבעריק, ניט װײַט פֿון אַנאַטעװקע, געפֿינט זיך אַ ייִד, װאָס הייסט טבֿיה דער מילכיקער? נאָר מסתּמא װײסט איר דאָך װאָס איר טוט. קיין שׂכל באַדאַרף איך אײַך ניט לערנען. און װי אַזוי צו שרײַבן

[2] מאַכן אַ װעזן, װי חסידים פּראַװען אין „שטיבל״ די דריטע שבתדיקע סעודה, זינגענדיק זמירות בציבור, איבערזאָגנדיק דעם רבינס תורה, ס׳רוב אויף דער סדרה פֿון דער װאָך.